

ресурс]. – Режим доступу: arr.chnu.edu.ua/.../chtei-кнтеу%202010.doc 14. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії: підручник / О.І.Шаблій. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с. 15. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А.Смолій, В.К.Федорченко, В.І. Цибух. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2006. – 372 с. 16. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world-tourism.org>. 17. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с. 18. Квартальнов В.А. Туризм: учебник / В.А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 320 с. 19. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с. 20. Занадворов В.С. Экономика города: учебное пособие / В.С. Занадворов, А.В. Занадворова. – М.: ИЦК Академкнига, 2003. – 272 с. 21. Балабанов И.Т. Экономика туризма: учебное пособие / И.Т.Балабанов, А.И.Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 176 с. 22. Боруцак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.05 / М. Боруцак. / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2008. – 28 с.

УДК 504.03 (075.8)

Ю.Б. Федунь

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

© Федунь Ю.Б., 2012

Розглянуто економіко-правові аспекти забезпечення збалансованого еколого-економічного розвитку України з урахуванням досвіду ЄС та запропоновані рекомендації щодо формування політики екологізації економічного розвитку України.

Ключові слова: збалансований, екологічний, економічний, інтеграція.

Y.B. Fedun

Ivan Franko National University of Lviv

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF SUSTAINABLE ECOLOGICAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE BASED ON THE EU EXPERIENCE

© Fedun Y.B., 2012

Economic and legal aspects of sustainable ecological-economic development of Ukraine with the account of the EU experience are examined in the article. Recommendations for the policy of greening economic development of Ukraine, are proposed.

Key words: sustainable, ecological, economic, integration.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний розвиток України як суб'єкта міжнародних відносин є невід'ємним процесом цивілізаційного, правового, економічного характеру. Водночас багато чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру уповільнюють процес інтеграції України до ЄС. Очевидно, що через них саме ЄС може стати детермінантною силою прискорення цього процесу. Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами вста-

новлюються цілі партнерства, зокрема, сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин, прискоренню їхнього сталого розвитку [1]. Але ЄС може стати і гальмом подальшої інтеграції, якщо вже сьогодні наша держава не почне реальну реформу багатьох сфер суспільного життя, зокрема розвитку внутрішньодержавних та зовнішніх еколого-економічних відносин з іншими країнами. Україна розглядає ЄС як важливого партнера, що має знайти своє відображення у вкрай необхідній досконалій Концепції сталого розвитку України, якої у нас, на відміну від країн-членів ЄС, не розроблено. У сучасних умовах Україна потребує удосконалення зовнішньоекономічних відносин, загалом, та їх правового забезпечення, зокрема, виявлення тенденції розвитку двосторонніх економічних, правових, природоохоронних відносин певного кола її стратегічних партнерів у євразійській системі координат. На жаль, сьогодні на цю проблему не звернули достатньої уваги вітчизняні науковці.

Сьогодні спостерігається збереження екстенсивного шляху розвитку економіки. Основним джерелом коштів для соціально-економічного розвитку країни залишаються мінерально-сировинні та інші природні ресурси, що забезпечують переважну частину експортних прибутків. Кожна країна, яка бере участь у реалізації положень концепції сталого розвитку, повинна оцінити свій внесок у сталий розвиток еколого-економічних відносин, розкрити труднощі, які є в країні. На жаль, у практичному плані Україна сьогодні не робить конкретних кроків для сталого розвитку, продовжуючи шлях несталого розвитку. Проте, у теоретичному контексті вітчизняні вчені минулого та сучасності розробили концептуальні основи сталого розвитку, які запозичуються світовою науковою спільнотою.

У загальному вигляді концепція переходу України до сталого розвитку повинна ґрунтуватися на реалізації основних ідей: екологізації господарської сфери за умов забезпечення підтримання економічного росту країни, вирішення нагальних соціальних проблем, збереження та відновлення біосистеми країни, посилення орієнтації населення на розумні потреби з урахуванням природно-ресурсного потенціалу навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Такий перехід України до сталого розвитку визначається сучасною соціально-економічною та екологічною ситуацією в країні та можливістю трансформувати концептуальні положення в реальний національний план дій.

Аналіз досліджень і публікацій в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню проблем сталого еколого-економічного розвитку присвячені численні роботи українських вчених Є.М. Борщука, Л.С. Гринів, І.М. Грабинського, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, В.С. Кравціва, А.Г. Мельника, І.М. Синякевича, Ю.І. Стадницького, В.М. Трегобчука, Ю.Ю. Туниці та багатьох інших, в яких глибоко проаналізовані взаємозв'язок між соціально-економічним розвитком суспільства та антропогенним впливом його на навколишнє середовище, запропоновані концепції та теорії сталого розвитку [2–13].

Однак низка питань правових аспектів забезпечення збалансованості еколого-економічного розвитку України з урахуванням досвіду країн ЄС потребує додаткових досліджень.

Цілі статті. Відповідно до поставленої проблеми метою роботи є узагальнення досвіду країн ЄС та розроблення рекомендацій щодо формування політики екологізації економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна не може не бути учасницею сучасних інтеграційних процесів у світі і має виконати низку завдань впровадження у світову економіку. На теоретичному рівні цьому питанню приділяли значну увагу вітчизняні науковці, які аналізували сутність та досвід інтеграційних об'єднань.

Як показали наші дослідження, моделювання шляхів сталого еколого-економічного розвитку України найперспективнішим є шлях інтеграції до ЄС [14].

З урахуванням досвіду нових країн-членів ЄС та аналізуючи сучасну економічну та екологічну ситуацію, яка склалась в Україні, можна запропонувати програму першочергових заходів екологізації економічного розвитку. Основні положення цієї програми наводяться у таблиці.

Як видно з таблиці, перед тим, як розпочинати масштабну екологізацію економічного розвитку з врахуванням комплексу зовнішньоторговельних інтересів, Україні потрібно пройти початковий підготовчий етап для виходу з глобальної екологічної та економічної кризи.

Програма першочергових заходів екологізації економічного розвитку країн ЦСЄ та України

Програма екологізації економічного розвитку країн ЦСЄ	Програма екологізації економічного розвитку України
1. Природоохоронна політика та реалізація національних планів дій щодо охорони довкілля	
1.1. Інтеграція екологічних міркувань у державну політику в інших сферах	1.1 Створення ефективної системи інструментів екологічної політики
1.2. Посилення системи контролю за використанням природоохоронних послуг	1.2 Формування громадської та політичної платформи для підтримки охорони довкілля
1.3 Гармонізація екологічної та зовнішньоторговельної політики	1.3. Розробка та реалізація природоохоронної політики та відповідних програм на місцевому та регіональному рівнях
1.4 Реалізація спільної екологічної політики країн-членів ЄС на місцевому та регіональному рівнях	1.4. Ефективна донорська підтримка для створення наукового потенціалу у сфері формування та реалізації екологічної політики
2. Фінансування екологізації економічного розвитку	
2.1 Формування та підтримка екологічних фондів.	2.1 Аналіз витрат на охорону довкілля
2.2 Розвиток потенціалу у сфері підготовки проектів екологізації економіки	2.2 Вивчення механізмів фінансування екологізації економіки
2.3 Застосування загальноєвропейських стратегій фінансування екологізації економічного розвитку	2.3 Створення сприятливого інвестиційного середовища для фінансових впливів в сферу охорони довкілля
	2.4. підтримка програм для створення еколого-економічного потенціалу країни.

Питання інтеграції до ЄС вимагає гармонізації законодавства та зміцнення принципу верховенства закону, що є запорукою життєздатності фінансової, зокрема, та всієї економічної системи, загалом. Хоча законодавче поле доволі розвинене, а закони багато в чому хороші, їх дуже часто не виконують, а якщо й працюють, то не в інтересах істини, а в інтересах влади. До того ж реальне верховенство закону – все ще бажана мета. Серйозною причиною невдач практично всіх планів інтеграційних об'єднань ми вважаємо те, що в Україні процес інтеграції відбувається “згори донизу”, а не навпаки. Коли в інтеграції зацікавлені всі верстви населення, а не тільки політична верхівка, що використовує питання об'єднання тільки як політичні ігри в вирішенні питання зовнішньої політики і на виборах, тоді цей процес можна назвати результативним для держави, загалом.

Можна зробити висновок, що тепер Україна усвідомлює, що без розвитку міжнародних економічних інтеграційних процесів вона не зможе поліпшити свої економічні показники і тому робить спроби вступити у світові об'єднання. Однак, на жаль, треба констатувати той факт, що особливих успіхів Україна поки не досягла й є дуже багато труднощів, які постають на цьому шляху.

Як слушно зазначають В. Вовк та Б. Гаврилишин, для України існує реальна небезпека з боку країн ЄС, які можуть відгородити державу “екологічною завісою”, у разі небажання держави планувати та реалізовувати екологічні програми мінімізації шкідливості галузей господарства. Тому стратегічно важливо наближуватися планомірно до стандартів ЄС, зокрема перспективних еколого-економічних механізмів моделі сталого еколого-економічного розвитку [15].

Дослідження особливостей забезпечення еколого-економічного сталого розвитку в Україні в умовах інтеграції до ЄС потрібно розглядати через призму адаптації національного законодавства до норм міжнародного права через процеси імплементації. Адаптація законодавства, як вид діяльності, є діяльністю всіх органів державної влади на основі єдиної системи планування та контролю щодо поетапного прийняття та наближення законодавства держави до “*acquis communautaire*” на підставі загальноновизнаних та національних традицій нормотворчості [16]. Ст.9 Конституції

України є тією правовою нормою, що дає можливість застосовувати на території України міжнародні норми, а чинні міжнародні договори потребують ратифікації Верховною Радою України. Відповідно вони є частиною внутрішнього законодавства країни, а, отже, перспективним напрямком адаптації законодавства країни до стандартів ЄС є приєднання країни до угод, що діють в самому ЄС та взяття Україною зобов'язань щодо реформування законодавства та приведення його до стандартів ЄС.

Інтеграцію України до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньо-політичного курсу держави. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейського вектора визначає низка документів, зокрема: Конституція України (ст. 18); Постанова Верховної Ради України "Про основні напрями зовнішньої політики України" від 2 липня 1993 р., яка підкреслює, що "перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах".

Істотним недоліком стратегії розвитку України є відсутність кількісних оцінок основних чинників, які визначають шляхи розвитку екологічної та економічної систем на майбутні десятиріччя. Спостерігається подвійна картина: з одного боку, присутня світова динаміка попиту на природні ресурси. І Україна як пропонує світовому ринку ресурси, так і потребує їх для себе. З другого боку, для покращення інвестиційного клімату, незалежно від коливань попиту та пропозицій на природні ресурси, вона повинна залишатися стабільним та надійним партнером для ЄС. По суті, цього вимагає План-програма Євросоюзу із забезпечення власної енергетичної безпеки до 2030 р.

На нашу думку, на виконання вимог Плану Україна – ЄС невідкладними, першочерговими завданнями є завдання в галузі природоохоронної діяльності, яка тісно пов'язана з економічним розвитком.

По-перше, реформа системи органів державного управління в сфері користування природними ресурсами, а, відповідно, охорони навколишнього середовища. Окремі автори пропонують створення єдиного органу виконавчої влади на кшталт Міністерства охорони природних ресурсів та навколишнього середовища, якому доцільно підпорядкувати всі відомства, що займаються всіма видами проблем з охорони та розумного використання природних ресурсів та навколишнього середовища [17].

По-друге, в структурі майбутнього вищого органу виконавчої влади доцільно створення окремого департаменту чи відомства, покликаного прискорювати та поглиблювати євроінтеграційні зв'язки між Україною та ЄС та іншими міжнародними інститутами, узгоджувати перспективні еколого-економічні програми, важливі для забезпечення безпеки держави.

Третім кроком наближення України у своїй меті – стати членом ЄС – реформування системи державного управління у сфері користування природними ресурсами та охорони навколишнього середовища. Подібна реформа стосується впровадження принципів постійного розвитку в державне управління та діяльність кожного суб'єкта екологічних відносин. Тобто подібна реформа має адміністративно-правовий характер.

Реалізація завдань європейської інтеграції вирішальною мірою залежить від прогресу на головному напрямі – забезпечення сталого зростання та прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та державами – членами ЄС. За останні роки цей розрив значно збільшився і тепер він у кілька разів більший, ніж у Польщі, Чехії та Угорщині, які тільки нещодавно отримали членство в ЄС. У такій ситуації Україні, як країні-кандидату, необхідно реалізувати стратегію випереджаючого розвитку, яка могла б забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні у півтора-два рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС. Таке зростання має супроводжуватися глибокими якісними перетвореннями, реалізацією завдань сталого розвитку, що визначаються світовим співтовариством як стратегія існування у XXI столітті.

Розробка стратегії розвитку України на шляху злиття з ЄС повинна враховувати національні та світові екологічні проблеми у їх економічному аспекті. Актуальним для нас тепер є формування розвиненої системи економічних інститутів, укріплення громадянського суспільства, зайняття свого місця у світовому порядку, тому проблеми навколишнього середовища взаємопов'язані з визначенням пріоритетів використання ресурсного потенціалу, стратегії економічного розвитку, зовнішньо-політичних задач.

Екологізація діяльності суб'єктів господарювання може розпочатися у такому випадку, якщо у бухгалтерському обліку фінансових потоків почнуть враховувати екологічні збитки, обумовлені негативним впливом діяльності суб'єкта на якість природного середовища, який можливо оцінити у грошовому еквіваленті; посиленням планетарних негативних змін у якості навколишнього середовища, скороченням біологічного різноманіття. По суті, йдеться про формування єдиного параметричного простору, який дозволить оцінити еколого-економічну взаємодію. Тільки прийнявши раціональні рішення на перспективу, можна говорити про сталий розвиток України, як члена світового товариства. Вирішити багато питань можна шляхом інтегрованого регулювання еколого-економічних питань. На нашу думку, інтегроване регулювання еколого-економічних питань є досягненням запланованих цілей у перспективі сталого розвитку з урахуванням фізичних, економічних, соціальних умов конкретної географічної одиниці за допомогою адміністративних, фінансових та політичних важелів.

На нашу думку, першочерговими завданнями нової, оновленої України на шляху до ЄС в контексті забезпечення сталості еколого-економічного розвитку визнаються серйозна, обґрунтована адміністративна реформа органів системи державного управління у сфері природокористування та природоохорони, впровадження чіткого механізму розподілу функцій між органами управління та контролю, постійний розвиток державного управління господарської діяльності суб'єктів природокористування. Досягненню успіхів у цих напрямках, на наше глибоке переконання, може сприяти оптимізація діяльності єдиного органу державного управління – Міністерства охорони навколишнього природного середовища разом із Міністерством економіки та Міністерством фінансів України, іншими міністерствами та відомствами. Але саме Міністерство охорони навколишнього природного середовища повинне зберегти в межах власних повноважень всі без винятку функції державного управління та контролю, та суворо підпорядкувати собі всі чинні державні комітети, департаменти з усіх видів природних ресурсів. Вбачається потребою створення та удосконалення в структурі Міністерства охорони навколишнього природного середовища департаменту з питань сталого розвитку та євроінтеграції, який зосередить в собі розробку та впровадження національної стратегії збалансованого розвитку еколого-економічної системи держави. Створений орган повинен чітко розуміти та аргументувати проводжувану політику, яка повинна відповідати інтересам та потребам суспільства та держави. Очевидно, що така робота не може не спиратися на науково-теоретичні доробки вчених у питанні концепції сталого розвитку, на досвід висококваліфікованих практичних працівників-фахівців у галузі екології, економіки, соціального забезпечення, які можуть посісти керівні посади у цьому органі. У структурі новоствореного органу, на нашу думку, доцільно передбачити підрозділ, який буде налагоджувати тісне співробітництво з вітчизняними та іноземними органами управління та контролю. Так, раніше було висловлено думку про те, що екологічна безпека є складовою та невід'ємною частиною національної безпеки. Без сумнівів, що тісний зв'язок між органом, що відповідає за прискорення сталого розвитку в державі, та Радою національної безпеки та оборони України може сприяти передбаченню та усуненню багатьох ситуацій небезпечного для держави характеру. Рада національної безпеки та оборони України є координаційним органом при Президенті України, який контролює та координує діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони. Саме тому нерідко рішення, прийняті Президентом України, є результатом діяльності РНБО, втіленим в Укази голови держави. Крім такого підрозділу логічним є створення підрозділу, який буде спеціалізуватися на гармонізації екологічної політики України із стандартами Європейського Союзу та співробітництві з європейськими та міжнародними організаціями в сфері сталого розвитку.

У будь-якому разі потрібно зазначити, що основними завданнями такого органу повинні стати реалізація інтересів України у вирішенні глобальних та локальних екологічних проблем та регулюванні шляхів досягнення сталого розвитку. Україна має потенціал для консолідації зусиль світової спільноти у збереженні природного різноманіття, екосистем як на нормативному, так і на організаційному рівнях. Активізація участі держави у міжнародних екологічних організаціях є яскравим прикладом вірного спрямування можливостей нашої держави. У межах самої держави будь-які державні програми республіканського чи регіонального значення повинні обов'язково підлягати екологічній експертизі та контролю з боку Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

Висновки. Ми відстоюємо позицію, що забезпечення сталості розвитку відбувається в результаті низки чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру. Перша група чинників, що забезпечуватимуть сталість розвитку, є зменшення та скасування політики експлуатації природних, трудових та інших ресурсів українського походження більш розвиненими країнами Заходу. Друга група чинників пов'язана із нерівномірністю розвитку різних секторів економіки самої України, що обумовлює специфіку зовнішньоторговельних відносин. Третя група чинників, які сьогодні набувають особливої актуальності, є політичні, що відтворюють позицію країни на міжнародній арені та впливають на членство держави у різних економічних та політичних організаціях.

Шляхами забезпечення сталості еколого-економічного розвитку України ми вбачаємо такі:

- збалансованість ролей між органами державної влади у виконанні функцій природокористування та охорони природного середовища, управління відносинами у цій сфері;
- чіткість задач та узгодженість цілей, визначених законодавством, економічними, соціальними, територіальними потребами, які спрямовані на вирішення завдань просування сталого розвитку;
- відкритість, прозорість економічної, екологічної, соціальної політики, що призведе до підтримки та довіри з боку суспільства до державної політики “сталого розвитку”;
- розробка необхідних процедур для реалізації політики сталого розвитку;
- регулярний огляд ситуації у екологічній та економічній сферах життя суспільства, вивчення суспільної думки з метою виявлення фактів покращення чи погіршення ситуації;
- населення країни слід запевнити у важливості сталого розвитку.

Важливою є екологізація економіки, яка передбачає врахування екологічного чинника під час виконання економічних завдань. Масштаби економіки повинні задовольняти розумні потреби людства при забезпеченні відтворення відновлювальних та економії невідновлювальних природних ресурсів. Це вимагає змін в структурі виробництва та споживання: створення науково-технічного потенціалу для переведення економіки на “природозберігаючі” рейки, формування правових основ раціонального природокористування, мінімізація виробничих відходів, екологізація системи норм та нормативів та діяльності у галузі стандартизації.

1. Закон України від 10.11.1994 р. №237/94-ВР “Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами” // www.rada.gov.ua.
2. Боришук Є.М. *Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: Монографія.* – Львів: Растр-7, 2007. – 436 с.
3. Грабинський І.М. *Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз.* – Львів: МТШ, 1997. – 240 с.
4. Гринів Л.С. *Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: Монографія.* – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 240 с.
5. Україна: прогрес на шляху сталого розвитку// Інформаційно-аналітичний огляд виконання “Порядку денного на ХХІ ст.”/ наук. кер. Б.М. Данилишин. – К.: Нічлава, 2002. – 224 с.
6. Долішній М.І. Кравців В.С. *Економічний розвиток і екологічна безпека: шляхи України// Проблеми сталого розвитку України: Темат. зб.* – К. – БМТ, 1998. – с. 88–99.
7. Дорогунов С. Федорищева А. *Проблеми екологізації промисловості у регіональній політиці// Регіональна економіка.* – 1998. – №1. – С. 2.
8. Кравців В.С. *Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації).* НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 336 с.
9. Мельник Л.Г. *Екологічна економіка: підручник.* – 3-тє вид., випр. і допов. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 367 с.
10. Синякевич І.М. *Інструменти екополітики: теорія і практика.* – Львів: ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
11. Стадницький Ю.І. *Економіка запобігання антропогенного забруднення довкілля.* – Хмельницький: ІЕП, 2007. – 362 с.
12. Трегобчук В.М. *Концепція сталого розвитку для України// Вісник НАН України.* – 2002. – №2. – С. 16–25.
13. Туниця Ю.Ю. *Конституція виживання // День.* – 2008, 21 березня.
14. Федунь Ю.Б. *Моделювання шляхів сталого еколого-економічного розвитку України / Ю.Б. Федунь // Вісн. НУ “Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні. Етапи становлення та проблеми розвитку.* – 2011. – №714. – С. 540–546.
15. Вовк В., Гаврилишин Б. *Опасность “экологического занавеса” // Зеркало недели.* – 2005. – №4 (532). – 5–11 февр.
16. Рудой К. *Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу: Автореф. дис. ... канд.юрид.наук.* – Х.: НУВС, 2004. – С. 8.
17. Вовк В., Гаврилишин Б. *Опасность “экологического занавеса” // Зеркало недели.* – 2005. – №4 (532). – 5–11 февр.